

IRODALOM.

Pintér Jenő: A magyar irodalom története Bessenyei György fellépésétől Kazinczy Ferenc haláláig (1772—1831). Két kötet.
Budapest, 1913. A szerző kiadása; n 8°, VIII+274, VI+317 l., 30 K.

E folyóirat olvasóit Pintér derék művének, az első alapvető, tudományos irodalomtörténeti kézikönyvnek újabb — Bessenyeitől Kazinczyig terjedő — két kötete természetesen első sorban a pedagógia történetének szempontjából érdekli. Azért e helyen csak ilyen nézőpontból tekintjük. Ez annál könnyebb és egyúttal annál hálásabb feladat, mert a magyar irodalom története általában, de főképen ez a korszaké, mely a nemzet mai szellemi állapotának alapvetője, sok értékes szál útján van kapcsolatban a pedagógiai élet fejlődésével, illetőleg sok részben azonos a magyar pedagógiai gondolkodás történetével. Ezt a körülményt ennek a gondolkodásnak mindaddig hiányzó és hivatott mesterére váró összefoglaló története fogja leginkább értékelhetni és kiaknázhathatni. Ezt már az egyes részletek feldolgozóinak (Molnár Aladár, Fináczy, Kiss Áron) munkái biznyítják.

Szerzőnk, kit tárgykörének feldolgozásakor a magyar oktatásügy történetéje csak mint segítő tudomány érdekelt, szintén kellőképen méltányolta ezt a felfogást, mikor műve ajánlásokor néhány megszólalásban a magyar iskolák tanáraihoz, «nemzeti művelődésünk legfőbb támaszaihoz» fordult, «kik megteremtették és felvirágoztatták a tudományos életet Magyarországon», «az Apáczai Cseri Jánosok, Béli Mátyások, Pray Györgyök, Katona Istvánok, Révai Miklóskok, Bolyai Farkasok és Toldy Ferencek utódaihoz». S méltán, mert épen e nekik ajánlott kötetek tárgyalják azt a korszakot, melynek irodalmi életét úgyis szólván egészen, a legtöbb író élete és fejlődése útján összefügg a magyar iskola fölfogásával. Itt jegyezzük meg, mennyire érdekes volna összeállítani teljes névsorát azoknak a magyar tanároknak, kiknek emlékét irodalmunk története őrzi s ezután bizonyára nemcsak számbeli adatokkal, hanem az érték súlyával is kitűnnék ennek az önzetlen rendnek, a tanárságnak vezető szerepe a magyar szellemi élet történetében.

Körülbelül e gondolat értelmében értékelte Pintér is a tanári rend munkásságát, mikor az említett kapcsolatokat soha figyelmen kívül nem hagyta és soha el nem feledte — ha arra alkalma volt — egy-egy írónál, kiesinynél-nagynál, megemlíteni, hogy tanár volt, s mikor az irodalomtörténet kultúrhistoriai apparátusának alkalmazása közben, a közállapotok rajzánál — minden egyebet megelőzőleg — elsősorban a közoktatás ismertetésére fordított nagy gondot; sőt

Hogy ez az eljárása tudatosnak tűnjék ki, néhány gondolattal ennek elméletét is adta (9—10. lap).

E fölfogásához mérten a korrajz bevezetéséül sikerült összefoglaló kis neveléstörténeti értekezést rögtönöz, nemzeti művelődésünk e nevezetes félszázadának pedagógiai szempontból való áttekintését, melynek középpontja a Ratio Educationis ismertetése és értékelése. Nem hiányzanak e szakaszban a kemény fogású kritikai megállapítások sem, mikor pl. megjegyzi: «hogy milyenek voltak ebben az időben a protestánsok iskolái, erről jobb nem beszélni» (12. lap); ő mindamellettt beszél róluk, bírálata szigorú és szókimondó; de azért meg tudja magyarázni azt is, hogy miért került ki mégis e gyarló iskolákból sok derék ember, kik ott szerzett puritán felfogásuknak köszönhetően, hogy magánszorgalmuk s külföldi pótló tanulmányaik segítségével magas nivóra jutottak szellemi haladásukban. Pintérnek ezért az eljárását teljes mértékben helyeseljük és természetesnek tartjuk, ha arra gondolunk, hogy önkénytelenül is ezzel magyarázódik meg előttünk a Bessenyei-féle egyéniségek fejlődése.

Itt említtem meg, hogy Pintér kézikönyve, mely a szaktudományra nézve főleg tudós apparátusánál fogva becses, repertóriumával eléggé jó irányító e téren is, mert utal a főművekre, melyek e kor magyar pedagógiájának történetére vonatkoznak. Abban — sajnos — téved azonban, ha azt hiszi, hogy a közoktatás multjának XIX. századi fejezetére vonatkozó «összes irodalom pontosan és könnyen egybeállítható a *Magyar Pædagogia* című folyóirat évről-évre megjelenő repertóriumai alapján» (13. lap). Ezek a repertóriumok bizony alig egy decenniumra mennek vissza s a magyar pedagógiai irodalom teljes bibliográfiájának egybeállítása föltétlenül szükséges, nagyon fontos hátralevő feladat ugyan, de egyelőre csak *pium desiderium*.

Egyébként az ezen korbéli közoktatás állapotának rajzába önt némi eleveniséget Pintérnek az a néhány becses jegyzete is, melyben az irodalmi élet részeinek az iskolával való személyes kapcsolatát regisztrálja, kiemelve a kor frói közül azokat a jelesebbeket, kik kathedrán ültek (Ányos, Dugonics, Baróti Szabó, Révai, Rájnis, Virág, Verseghy, Szentjóni Szabó, Dayka), továbbá azokat, kik a tanügyi adminisztrációban résztvettek s emlékirataikban is kitérnek ez ügyekre (Bessenyei, Kazinczy, Kis János) s végül azokat, kiknek diákélete nevezetesebb tanulságokat rejt magában (Csokonai, Döbrentei, Ráth Mátyás.)

Szóval amit némelyek, más igényűek, rossz néven vesznek Pintér művének ez újabb két kötetétől, aminek azonban magunk és az irodalomtörténeti szaktudomány számos munkása tiszta szívvel örövend, hogy t. i. e két kötet is, mint az előző kettő, összefoglaló,

objektív, kritikai alapon álló «Grundrisz» óhajt lenni, annak mindensajátossága érvényesül e mű tudományos eljárásában akkor is, mikor csak segítőeszközül, a korrajz teljessége kedvéért foglalkozik a pedagógiai kapcsolatokkal is.

A két kötetnek a mi érdeklődésünk körébe tartozó fejezetei a következők: *A felvilágosodás barátai*; *A felvilágosodás ellenségei*, mely két fejezet a tárgyalt félszázad történet-filozófiai alapvetésével foglalkozik; továbbá a *Bessenyei György életéről* és az ő prózai munkáiról szóló két fejezet, melyek — úgy gondoljuk — nem eléggé kimerítőek, mintha kellett volna kevésbé méltányolnák Bessenyei pedagógiai gondolkodásának értékét; e tekintetben pedig vannak előmunkálatok, melyek jól irányíthatták és segíthették volna Pintért, (hiszen ismeri őket), ha a pedagógiai gondolkodás szerepét Bessenyei pályájának alakulásában kellőképpen értékelte volna. Ide tartozik a *Kazinczy tanügyi tisztviselőségéről* szóló külön kis fejezet, mely sikerültebb a Bessenyei pedagógiai jelentőségéről szóló szakasznál; idevágna a *Csokonai Debreczenben* című és a *Kis Jánost* tárgyaló fejezetek, végül *A magyar színészet ügye* című szakasz, amennyiben az iskolai dráma szerepét is tárgyalja. Ennek a fejezetnek az a megállapítása, ahol az iskolai drámának elismert nagy értékét a magyar színészet kifejlődésére nézve kétségbe vonja, esetleg ellenmondást válthat ki a szaktudományban s problémává élesítheti a kérdést, melynek megoldása épen nem volna érdektelen.

Pintér jeles művének tulajdonképeni főtárgyáról más helyen lesz alkalmunk szólani. Itt még csak egy megjegyzést. Pintérnek műve első részének megjelenésekor szemére vetették némelyek, hogy *lendületnélküliség, száraz előadás* bénítja hatását. Aki azonban az objektív kritika segítségével kilúgozott anyagot s annak tudományos apparátusát kereste a műben s aki nem Pintér fejével akart gondolkodni, nem az ő szívével érezni, hanem maga kívánt ítéletet alkotni és értékelni, az már akkor sem írta alá föltétlenül azt a lesújtómondást Pintér művéről, sőt *bizonyos mértékig* hozzátartozónak is érezte e hidegebb eljárást; az újabb két kötettel azonban már azok is meg lehetnek elégedve, kiknek a szorosán vett tudományos anyag rendszeres feldolgozásán kívül némi lendületre, stiláris szempontból szebb lapokra is szükségük van, hogy a saját gondolataik lendületbe szökjenek. S így Pintér műve e tekintetben is jelesebb lett. De jelesebb lett e két kötet főleg reánk nézve, kik a pedagógia szempontjából nézzük, azért, mert amit ajánlásában kifejezésre juttatott, a pedagógiai gondolkodás történetével kapcsolatos tanulság, mint alaphang, sehol sem hagyja el a művet s eredményesen végigvonul rajta.

Gyulai Ágost...